

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1993-1994

ISSN 1211-7250

BRNO 1997

381 ch. n. 1992
382

250,-

S 9395458

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1993-1994

Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: ps@isibrno.cz

Odpovědný redaktor: PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc

Redakce a příprava pro tisk: Mgr. Patrik Červák, Mgr. Balázs Komoróczy,
Ing. Petr Škrdla

Na titulním listě: Rekonstrukce skládané dýky z Maref

Tisk: Tiskárna Gloria, Rosice u Brna

Náklad: 400 ks

Publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou

© 1997 by the Authors

All rights reserved

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

Die Besiedlung nahm hier nach den Oberflächenfunden die nördliche Seite des breiteren Tales des kleinen Wasserlaufes (306 - 326 m ü.M.) ein, im Streifen etwa 150 m lang und 50 m breit. Die Besiedlung der Gegenseite des Bachtals wurde nicht erwiesen. Die Keramikfunde (44 Bruchstücke) sagen in Zustimmung mit schriftlichen Belegen über das Entstehen des Dorfes im Raum des Debliner Hochlandes in der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts und über den allmählichen Untergang bis Ende des 15. Jahrhunderts aus, wann ein Herrenhof auf den Grundstücken des ehemaligen Dorfes entstand, im Jahre 1570 aber schon auch öde.

HORNÍ VĚSTONICE (okr. Břeclav)

Intravilán obce. Středověk, novověk. Dokumentace.

Při prohlídce z větší části zasypaných rýh pro plyn v obci byla nalezena keramika ze 14.- 20. stol. U křižovatky hlavní ulice se silnicí vedoucí od Nové hospody do Dolních Věstonic byla nalezena větší koncentrace kovářské strusky.

Josef Unger, ÚAPP Brno

Resumé:

Horní Věstonice (Bez. Břeclav). Intravilan der Gemeinde. Mittelalter, Neuzeit. Dokumentation.

HRANICE (okr. Přerov)

Radniční ulice. Vrcholný středověk. Záchranný výzkum.

Záchranný výzkum v Hranicích probíhal v dubnu roku 1994 v souvislosti s rekonstrukcí kanalizace v Radniční ulici. Při hloubení rýhy se ve výkopku objevily zlomky keramiky a železný předmět, který po konzervaci bylo možno určit jako gotický klíč s kosočtverečným okem datovaný do druhé poloviny 14. - poloviny 15. stol. Před domem na parcele č. 119 kromě zmíněného klíče byla objevena keramika konce středověku a počátku novověku. Zajímavý je zlomek komorového kachle, reliéfně zdobeného gotickými kružbami a fiálami z počátku 15. stol. (za předběžné určení děkuji dr. Bláhové). Před domem na parcele 121 jsme z profilu rýhy získali střešový materiál vyvíjející se od 14. do konce 15. stol. Nejzajímavější však bylo haťování, zachycené na různých místech výkopu. Pečlivě skládané větvičky a klacky o průměru max. 5 cm tvořily nejstarší středověké dláždění města. Použito bylo především listnatých dřevin jako dubu, buku, lísky, javoru, jasanu, vrby, ale také borovice a jedle. Z minisondy, provedené do hloubky 200 cm lze usoudit, že materiál 14. - 16. stol. není jediným, který lze v Hranicích získat. Hlouběji, kam jsme se z technických důvodů nemohli prokopat, se dá předpokládat keramika související se založením města.

Tomáš Drobný, PÚ Olomouc

Resumé:

Hranice (Bez. Přerov). Radniční Strasse. Hochmittelalter. Rettungsgrabung.

IVANČICE (okr. Brno-venkov)

Historické jádro města - Palackého náměstí, Komenského náměstí, ulice Josefa Vávry. Středověk, novověk. Záchranné výzkumy a dokumentační akce.

1. Palackého náměstí č.p. 9 (původní č.p. 4) - Stará radnice - Památník A. Muchy. Na počátku roku 1993 pokračovaly stavební práce na rekonstrukci goticko-renesanní budovy staré městské radnice pro plánovaný památník A. Muchy. Na rozdíl od výzkumných akcí v roce 1991 (Doležel 1993, 80-81) byly bez předběžného ohlášení investora (Městský úřad Ivančice)

a tedy bez odborného dohledu zcela vytěženy původní klenební zásypy pod podlahami trojice do náměstí orientovaných místností 1. patra objektu (v případě první a druhé místnosti vedle velké síně šlo o zásypy renesančních kleneb, u nejzápadnější třetího prostoru o zásyp plackové klenby patrně z roku 1834 - viz Kašička - Ebel 1991, 37, 49, 11/I, č. 2). V přízemí budovy byly pak ve dvou místnostech západně od vstupní chodby odkopány do hloubky 0,5 m původní nadložní vrstvy. Při dodatečné prohlídce objektu dne 16. března 1993 se tak podařilo z původně velmi bohatého náleзовého souboru zachránit pouze ojedinělé keramické fragmenty, ponechané na místě dělníky. V poměrně homogenním souboru konce 15. - počátku 17. století (celkem 39 kusů) byly stejně jako v roce 1991 zastoupeny komorové římsové a řádkové kachle režné i polévané (zelené a hnědé polevy), s bohatými reliéfními výzdobnými motivy geometrickými, rostlinnými i figurálními (sv. Jiří, P. Maria, sňatková scéna, výjev s vozem, erbovní a architektonické náměty), vyskytly se i kachle nádobkové. Z tvarů kuchyňské keramiky se objevily režné hrnce, džbán, polévaná miska s vnitřní vegetabilní malbou, poklice a pánve. Zásyp nad klenbou v nejzápadnější do náměstí obrácené místnosti 1. patra staré radnice pak obsahoval i útržky úředních písemností 2. poloviny 19. a počátku 20. století (nejstarší z r. 1859).

2. Ulice Josefa Vávry, bývalá č.p. 26, 28, 30 a 32 (parcely č. 378 až 381). Na připravovaném staveništi budovy Policie ČR na místě stržené drobné zástavby původní židovské čtvrti byla 20. října 1994 ohledána pětice statických sond, vyhloubených bagrem (St. mapa 1 : 5 000 - odvozená, list Moravský Krumlov 6-4 z r. 1990 - plocha se sondami vymezena body, od Z a J okrajové sekční čáry vzdálenými 298,5 : 187,5; 302,5:192; 306:189 a 306:186 mm; 213 - 216 m n.m.). Výkopy o rozměrech zhruba 3 x 2 m a hloubce až 2,5 m porušovaly četná, na sprašové podloží v hloubce okolo 2 m nasedající souvrství, vznikající od 13. století po současnost, jedna ze sond v západní části plochy zasáhla rovněž valeně zaklenutý, z cihel vyzděný sklep. Mezi vyzvednutými keramickými nálezy (celkem 18 kusů) se vyskytla již tuhová radélkovaná keramika 1. poloviny 13. věku (hrnce se značkou na dně, zásobnice), slídnatá keramika 14. - 15. století a renesanční komorové kachle režné i zeleně polévané s rostlinnou a erbovní výzdobou (mimo jiné i erbovní kachel Lukáše Dembiňského z Dembině s letopočtem 1602, známý již z klenebních zásypů staré radnice - Doležel 1993, 81). Záchraný výzkum, dokládající intenzivní středověké osídlení této okrajové městské čtvrti při bývalé Židovské bráně, pokračoval při vlastních stavebních pracích v lednu a únoru roku 1995.

3. Palackého náměstí, farní kostel Nanebevzetí P. Marie. Ve dnech 27. a 28. dubna, 2. května a 1. července 1994 byly ve spolupráci s Památkovým ústavem v Brně dokumentovány architektonické prvky, odkryté při komplexní obnově vnějších omítek kostela (ke stavebnímu vývoji objektu nejuplněji Sedlák 1980, nestr.; půdorys přináší Samek 1994, 597). Skrytí starších omítek až na kamenná či cihelná zdiva při obnově dovolilo především poznat celkové původní utváření i architektonické detaily nejstarší dochované části kostela, gotického presbytáře, radikálně barokizovaného v průběhu 18. století, cenná zjištění přinesl průzkum i ke stavebnímu vývoji obou bočních lodí.

Kněžiště budované z červeno-hnědavých arkózových pískovců a původně o jednom podélném poli křížové žebrové klenby a závěru o pěti stranách osmiúhelníka s radiálním rozvrhem klenebních žeber, osvětlovala podle průzkumu prvotně šestice lomných oken o vnější šíři šikmých špalet 186 - 230 cm a výši 690 - 710 cm, s kamenným ostěním vně i uvnitř jednou vyžlabeného odsazeného profilu s vnější drážkou pro okenní rám a jedním až dvěma dělicími kamennými pruty s kružbami v záklenku. Žebrové klenby byly konstruovány z typicky poklasických žeber jednoduchého hruškovitého profilu. Velká gotická okna presbytáře byla snad již někdy v raném baroku zazděna a nahrazena menšími okenními otvory se

stlačenými záklenky o šíři asi 130-138 cm, s takto řešeným osvětlením kněžiště byl kostel vyobrazen již r. 1731 (Kratochvíl 1906, 142, obr. 25). Současně byly sneseny i gotické žebrové klenby kněžiště a do zadržek původních oken presbytáře se tak dostaly četné fragmenty odstraněných gotických architektonických článků z jeho původní výbavy (klenební žebra a přípory, okenní ostění a dělicí pruty, části říms aj.), tesané z kvalitních střeozrnných arkózových pískovců (veškeré údaje o horninách užitých při stavbě kostela uváděny dle laskavého určení dr. J. Dvořáka). Zároveň tehdy došlo i ke snížení nejzápadnějších opěrných pilířů kněžiště. Při celkové přestavbě po požáru roku 1763 však byly zaslepeny i tyto okenní otvory a nahradila je dnešní barokní okna menšího formátu.

Po snesení omítek se starší uspořádání okenních otvorů i další původní detaily objevily i na obou bočních lodích kostela, stavěných z lámaných červenohnědých jemnozrnných pískovců. U jižní boční lodi bylo prvotní, později bez náhrady zazděné lomené gotické okno 125 cm široké a 330 cm vysoké odhaleno v jihovýchodním poli pětibokého závěru, stopa lomeného záklenku dalšího okenního otvoru byla pak nad dnešním oknem v jižním poli závěru. Ve dvou následujících podélných polích jižní boční lodi starší situaci zcela porušila velká okna barokní. Stopy špalet a lomených záklenků středověkých okenních otvorů 200, 215 či až 250 cm širokých a zhruba 440 cm vysokých se objevily také u všech otevřených polí severní boční lodi, se zmenšovanými okny barokními, menší zde bylo pouze okno sakristie, kde původní rozměry (cca 140 cm šířky a 250 cm výšky) nepřevyšovaly příliš proporce okna dnešního. Na obou bočních lodích se uchovala zvláštní úprava pásu pod okapovou římsou, kde byl v omítce napodoben zdvojený pás kamenných kvádrů pod hlavní římsou presbytáře - u jižní boční lodi malbou červenou hlinkou (kvádry délky okolo 68 cm, v horním pásu výšky 15 cm a v dolním 20 cm), u severní pak do omítky rytými liniemi (dvojité pás kvádrů 66 - 68 x 23 cm).

4. Palackého náměstí, č.p. 37. Při celkové stavební rekonstrukci širkově orientovaného domu ve východní frontě náměstí pro potřeby obchodních a komerčních provozů v roce 1993 byla ve dnech 18. a 29. června pozornost věnována dokumentaci nejstarších úpravami odkrytých stavebních fází objektu z 15. století. V severní polovině nádvorního průčelí domu byl v 1. patře odhalen kamenný sedlový gotický portál jednoduché profilace, druhotně zazděný, o jehož původní či sekundární poloze v cihelném zdivu domu nebylo možné spolehlivě rozhodnout. O pozdně gotickém stáří jádra objektu však s určitostí svědčí i nejstarší část z rozsáhlých sklepů budovy, z lomového kamene vyzděná a valeně zaklenutá prostora, mírně posunutá do hloubky parcely a přístupná od západu kamenným, půlkruhově zaklenutým portálem s okoseným ostěním.

Při rekonstrukci byl jinak stržen stavebně cenný, pozdně renesanční či raně barokní klenutý přízemní trakt ve dvoře, s velkým, valeně klenutým suterénem pod celou svou délkou. Při demoličních a výkopových pracích ve dvoře došlo rovněž k odkrytí několika renesančních či barokních architektonických detailů (tesaná ostění, sloupy apod.).

5. Komenského náměstí, č.p. 4. Obnova vnějších omítek štítového přízemního domu v jihovýchodní části náměstí přinesla roku 1993 v severní boční stěně nález druhotně zaslepeného obdélného gotického okna, s kamenným ostěním, s výžlabkem na vnější hraně a středovým kamenným dělicím prutem. Ve dnech 18. a 29. června 1993 byly též dokumentovány rozlehlé dvouúrovňové sklepy domu, původně přístupné přímo z náměstí půlkruhově zakončeným kamenným portálem s okosením. Objekt se celkově svojí archaickou dispozicí i architektonickými detaily řadí k nejautentičtější dochovaným středověkým domům města.

Jiří Doležel, AÚ AV ČR Brno

Literatura:

Doležel, J., 1993: Záchranné výzkumy ve středověkém jádře a předměstích města Ivančic (okr. Brno-venkov), Přehled výzkumů 1991, 79-81.

Kašička, F. - Ebel, M., 1991: Ivančice. Památník Alf. Muchy (stará radnice čp. 4-5). Stavebně historický průzkum a architektonický rozbor objektu. Praha.

Kratochvíl, A., 1906: Ivančice, bývalé královské město na Moravě. Popis dějepisný, místopisný a statistický. Ivančice.

Samek, B., 1994: Umělecké památky Moravy a Slezska I (A - I). Praha.

Sedlák, J., 1980: Ivančice. Ivančice - Brno.

Resumé:

Historischer Stadtkern - Palacký - Platz, Komenský - Platz, J. Vávra - Straße. Mittelalter, Neuzeit; Rettungsuntersuchungen und Dokumentierungsaktion des Kreismuseums Brno-venkov in Předklášteří und des Archäologischen Instituts der Akad. der Wissenschaften der Tsch. Republik in Brno.

Im Laufe der Jahre 1993-1994 wurden einige Rettungsaktionen im Zusammenhang mit Bautätigkeit im Stadtzentrum realisiert. Bei der fortschreitenden Rekonstruktion des alten Rathauses (Gotik-Renaissancestil) für das geplante Museum von Alfons Mucha (Palacký - Platz, Nr.9) wurde im Frühling 1993 ohne Bekanntmachung Gewölbeschüttboden aus den in Richtung zum Platz liegenden Räumen im ersten Stock gewonnen, in der Tiefe 0.5 m dann Schichten in zwei Räumen im Erdgeschoß, links vom Eingang. Es wurde nur Minimum von der ursprünglich reichen Keramikkollektion aus Ende des 15. - 17. Jahrhunderts gerettet. Wie bei der Forschung im Jahre 1991 waren hier neben den geläufigen Typen auch bemalte und glasierte Keramik und Kacheln mit verschiedenem Figural- und Pflanzenschmuck.

Auf dem Bauplatz des Gebäudes der Polizei auf der J. Vávra-Straße wurden auf den Parzellen der 4 niedergerissenen Häuser des ehemaligen Judenviertels (Nr. 26, 28, 30 und 32) im Oktober 1994 fünf statische Sonden (3x2 m, tief bis 2,5 m) dokumentiert. Diese Sonden beschädigten bis 2 m starke mittelalterliche und neuzeitliche Schichten und Baukonstruktionen. Die älteste dort gefundene Keramik gehörte zur 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts (Graphitmasse, Rollstempel - Dekor). Über die weiteren Funde ragten reich geschmückte Renaissancekacheln hervor (z.B. auch Wappenkachel mit Jahrzahl 1602). Die Rettungsuntersuchung schritt auf der Bauffläche auch im Jahre 1995 fort.

Drei weitere Untersuchungen wurden auf die Dokumentation der Bauelemente orientiert, die bei der Baurekonstruktion der einzelnen Objekte im historischen Stadtkern abgedeckt wurden. Die Renovierung der Außenputze der städtischen Pfarrkirche "Mariä Himmelfarth" auf dem Palacký - Platz erlaubte im Jahre 1994 detail die ursprüngliche gotische Gestaltung des Gebäudes, das vor allem auf seiner Außenseite stark im Barockstil umgebaut wurde, zu erkennen. Auf dem Presbyterium aus dem 14. Jahrhundert, im ältesten überlieferten Teil der Kirche, wurden die ursprünglichen gotischen Fenster mit Steinfutter und Fenstermasswerk entdeckt, die im Laufe des 18. Jahrhunderts schrittweise durch die verkleinerten Fenster im Barockstil ersetzt wurden. Im vermauerten Raum waren auch Rippen und Dienste des Birnenprofils aus dem ursprünglichen gotischen gewölbten Presbyterium; das Gewölbe des Presbyteriums wurde nach dem Brand im Jahr 1763 abgeschafft. Die vermauerten gotischen Fensterlöcher vor allem an den Orten der späteren kleineren Fenster im Barockstil erhielten sich auch an den beiden Seitenschiffen der Kirche. Unter dem Hauptsims wurde ursprüngliches Quadrieren erfaßt. Dies wurde im Putz gemalt oder mit gegrabenen Linien (Doppelstreifen) durchgeführt und ahmte einen ähnlichen Streifen aus Quadersteinen auf dem Presbyterium nach. Endlich in 2 Häusern im Zentralraum des Stadtkerns entdeckten Bauarbeiten im Jahre 1993 spätgotische architektonische Details - im Haus Nr. 37 auf dem Palacký - Platz ging es um ein Sattelsteinportal im ersten Stock der Hoffassade, beim Haus Nr. 4 auf dem Komenský - Platz um ein längliches Fenster mit profiliertem Steingewände und Zentralteilstab an der nordlichen Seitenwand des Erdgeschosses. Bei den beiden Häusern wurden auch spätgotische Kellerräume dokumentiert, die mit charakteristischen einfachen Steinportalen ausgerüstet wurden.